

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:51
sssjournal.com

pp.6931-6937
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 09/10/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 11/12/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 11.12.2019

BİR ZÂHİD-ÂLİM OLARAK FUAT SEZGİN

AS A ASCETİC-SCHOLAR FUAT SEZGİN

Öğr. Gör. Naci ÖZSOY

Bitlis Eren Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagati, Bitlis/TÜRKİYE

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1893>

Reference : Özsoy, N. (2019). "Bir Zâhid-Âlim Olarak Fuat Sezgin", International Social Sciences Studies Journal, 5(51): 6931-6937.

ÖZ

İlim sahibi olmak insanlığın itibar ettiği en önemli güçlerden biridir. İlim; insanı bu hayatta muktedir kılabilirdiği gibi ahirette de onun kurtuluşuna vesile olabilmektedir. İlim sahibi kişilerin alanlarında zirveye ulaşarak insanlığa yol göstermesi beklenen ve istenen bir gerçekliktir. İnsanlar bu önderler sayesinde -müskül konularda- kurtuluş reçetelerini elde ederek onların koyduğu ölçülerle yol alabilmektedirler.

İşte bu önderler, zamanımıza gelinceye kadar elde ettikleri bilgi ve tecrübelerle bir ışık gibi dünya ve ahiretimizi aydınlatmışlardır. Aslında onları diğer insanlardan ayıran en önemli unsurlardan biri; ilim adına pek çok disiplini bir arada tutmaları ve icra edebilmeleridir. Bu disiplinlerden biri de "Zühhd" kavramını içinde barındıran tasavvuf ilmidir.

İslam'ın Asr-ı Saadetten sonraki dönemlerinde nebevi ahlakın yeniden kazandırılması için yapılan çabalar sonucunda zühhd hayatı ve kavramı önem kazanmıştır. Sonraki asırlarda tek başına bir ilmi teşkil eden zühhd, zamanla tasavvuf disiplini içerisinde girmiş, özellikle ilim sahipleri için olmazsa olmaz güzel hasletlerden biri olmuştur. Kişi elde ettiği ilim gücünü zühhd ile süsleyerek kalbini nefesine efendi, ruhunu gönüllere sultan yapabilmektedir. Bu bağlamda zühhd sahibi ilim adamlarımızdan biri de Fuat Sezgin'dir. Onun zâhid-âlim kişiliği gönüllerimizde taht kurmuştur.

Biz bu çalışmamızda zühhd kavramının gelişimini, Fuat Sezgin'in şahsiyetinde zühhdün tecessüm etmiş zâhid-âlim örneğini inceleyeceğiz. Ayrıca kaybolmaya yüz tutmuş manevi değerlerimizin yeniden canlandırılması ve kültürümüzü kazandırılmasının artıları üzerinde duracağız.

Anahtar Kelimeler: Fuat Sezgin, zühhd, tasavvuf, ilim, ahiret.

ABSTRACT

To have knowledge of science is one of the most important power of humanity. Science; human beings in this life as well as in the hereafter can be instrumental in his salvation. It is a desired reality that the people of science are expected to guide the humanity by reaching the peak in their fields. Thanks to these leaders, people are able to get rid of prescriptions of liberation by taking the measures they have taken.

These leaders, until they come to our time with the knowledge and experience as a light of the world and our enlightenment have enlightened. In fact, one of the most important elements that distinguishes them from other people; in the name of science and discipline to hold together and can perform many. One of these disciplines is "Ascetic", the concept of Sufism.

As a result of the efforts made for the restoration of Islamic moral values in the later periods of Islam, the concept of ascetic has gained importance. The ascetic, which took its place in the Sufism discipline in the next centuries, is seen as a must for the scholars. The person obtains his knowledge by embracing the power of ascetic. In this context, one of our scholars who are scholars is Fuat Sezgin. His ascetics-purchase personality has created our hearts.

In this study, we will examine the development of the concept of ascetic, the ascetics-purchase exemplified in the personality of Fuat Sezgin and the construction of his younger generations in the Islamic sciences. In addition, we will focus on the revitalization of our spiritual values and the advantages of bringing them to our culture.

Keywords: Fuat Sezgin, ascetic, sufism, science, hereafter.

1. ZÜHD KAVRAMI

Zühd kelimesi Arapça “z h d” kökünden gelmektedir ve yüz çevirmek, onu terk etmek anlamında kullanılmıştır.¹ Dünyada zühd ve zühdülük şeklinde de kullanılır. Ayrıca zühd; dünyaya rağbet ve hırsın zıddı olarak kabul edilmiştir.²

Arap filologları “z h d” kökünden türeyen kelimelerde “azlık” ve “azla yetinme” manalarının temel kabul edildiğinde birleşmişlerdir. Malı az olan kişiye muzhid (el-muzhid), az yemek yiyen kişiye zâhid, bir şeyin en küçüğüne “zehede” denildiği bilinmektedir.

Zühdün ıstılâhî manası ise günahlardan uzak durmak, dünyaya buğzetmek, ondan kaçmak, âhiret mutluluğuna ulaşmak için dünyayı ve onun sunduğu konforu terk etmektir. Azla yetinmek ve ihtiyacın kadarını kullanmaktır.³

Kişi bir şeye yönelmediğinde, “o şeye zühd etti” denilmiştir. Zühdün ilgi alanı dünyadır. Bütün bunlar göz önüne alındığında kişi kulluğa yönelir ve dünya lezzetlerini terk ederse o kişiye “zâhid” denmiştir.⁴

Gazâlî (ö. 1111) zühd kavramını açıklarken: “Zühd, sevilen şeyden yüz çevirme olduğuna göre bu durum ancak ondan daha sevimli bir şeye yönelme şeklinde düşünülebilir. Aksi takdirde sevilen bir şeyi, daha sevimli olmayandan ötürü bırakmak imkânsızdır. Allah’dan başka her şeyden hatta cennetten bile yüz çevirerek, O’ndan başkasını sevmeyen kimse, mutlak manada zâhiddir.”⁵ demiştir.

Ayrıca Gazâlî zühdü kategorilere ayırmak sureti ile yeni bir yaklaşım sergilemiştir: “Birinci Derece; Bu en alt derecedir. İstenilen şey; ateş, kabir azabı, hesap münakaşası, sırat tehlikesi ve kulun önünde bulunan diğer korkular gibi elemlerden kurtulmaktır. Nitekim bu hususlar hakkında haberler varid olmuştur, kişi hesap için durdurulduğunda susamış yüz deveye yetecek kadar ter akar. İşte zühdün derecesi bu gibi dehşetten korkanların zühdüdür. Sanki bunlar acıdan kurtulmak için, yokluğa razı olmuşlardır, zira elemenden kurtulmak mahza yoklukla mümkün olur. İkinci Derece; Allah’ın sevabına, nimetine, cennette vaat edilen huriler, köşkler ve benzeri lezzetlere rağbet ederek zâhidlik yapmaktır. Bu tür zâhidlik, ümit edenlerin zühdüdür. Zira bunlar yokluğa kanaat ederek, elemenden kurtulmak için dünyayı terk etmemişlerdir. Aksine daimî bir varlığa, sonsuz bir nimete tamah ederek terk etmişlerdir. Üçüncü Derece: Derecelerin en yücresi olan bu derece, kişinin Allah’a mülâki olmaktan başka hedefinin olmamasıdır. Bu bakımdan kalbi elemlere bakmaz ki onlardan kurtulmayı istesin, lezzetlere iltifat etmez ki onları elde etmeyi kastetsin. Aksine emeli Allah ile olmaktır. O, öyle bir kimsedir ki hedefi bir noktaya olduğu halde sabahlamıştır. O Allah’tan başkasını istemeyen gerçek bir muvâhiddir. Çünkü Allah’tan başkasını isteyen bir kimse, ona ibadet etmiş olur. Onlar âriflerin ta kendileridir. Çünkü ârif kişi Allah’tan başkasını sevmez. Ancak tanıdığını sever.”⁶ Kısacası zühd kavramı herhangi bir şeye meyletmemek, ondan yüz çevirmektir.⁷

1.1. Kur’an, Hz. Peygamber ve Sahabilerde Zühd

Kur’an’da zühd kelimesi tek bir ayette geçmektedir: “Yusuf’u ucuz-pahalı demeden üç-beş dirheme sattılar. Onlar zaten ona değer vermiyorlardı.”⁸

Ayetler zühd kavramı içerisine giren “dünyadan yüz çevirmek ve ona meyletmemek”ten bahsetmekle birlikte, nasıl bir dünya olması gerektiğini de bizlere açıklamaktadır: “Allah’ın sana verdiği ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana İhsan ettiği gibi sende iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez.”⁹ Ayrıca bazı ayetlerde dünya hayatı bir oyuna ve bir eğlenceye benzetilmiş, aslonanın ahiret olduğuna dikkat çekilmiştir.¹⁰

Kur’an; zühdün özünü teşkil eden verâ, takvâ, dünyanın süsünden uzaklaşma, ahiret yurdunun tercih edilmesi üzerine öğütler vermekte, aksini ise kınamaktadır. Bununla birlikte Hz. Peygamber bir zühd hayatı yaşamaktaydı. Onun devlet reisi olduğu zaman bile bu yaşantı tarzını devam ettirdiğini biliyoruz. Hz.

¹ Butrus el-Bustani, *Muhîtu'l-Muhît*, “Zühd”, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1977.

² İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanu'l Arab*, “Zühd”, Beyrut 1968.

³ Muhammed Şeyhani, *et-Terbiyyetu'r-ruhiyye beyne's-Sufiyyin ve's-Selefiyyin*, 1995, s. 155.

⁴ Abdülhakim Hassan, *et-Tasavvufi 'ş-Si'ri'l-Arabî*, Mısır 1954, s. 24.

⁵ Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, t. Ahmed Serdaroglu, Bedir Yayınları, İstanbul 2011, s. 456.

⁶ Gazâlî, *İhyâ-u Ulûmi'd-din*, IV, s. 456.

⁷ *Mu'cemu'l Vasît*, “Zühd”, Mısır Matbaası, Mısır 1960.

⁸ Yusuf Süresi 12/20.

⁹ Kasas Süresi 28/67.

¹⁰ Muhammed Süresi, 47/36, 36 Ankebût Süresi, 29/64.

Peygamber'in Ashâbının da hayatında zühd hâkimdi. Özellikle Suffa ashâbı onun zâhid muallimliği önderliğinde yetişmişti. Onlar zühd hayatı yaşayan sahabilerden oluşmaktaydı.¹¹

Dünyanın kıymetsiz olması manasında zikredilen ayetlerin yanında hadislerde kelime kökü itibarı ile zühd kavramının çokça zikredildiği görülmektedir: “Zâhid olmak, kişinin helâl olan şeyleri kendisine haram kılması veya malını dağıtıp tüketmesi demek değildir. Bilâkis zâhid olmak, elinde olan şeylere, Allah katında olanlardan daha fazla güvenmemek demektir.”¹² hadisi bunlardan sadece birine örnektir.

Zühdün konusunun hangi kapsamda olduğu hususunda bazı tasavvuf erbabı ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre zühd haramlar konusundadır. Helallere gelince bunlar zaten mubahtır. Allah kuluna bir nimet ihsan ettiğinde, kul ister kendi ihtiyaçlarını karşılar isterse bunu Allah için harcar. Diğerlerine göre haramlar konusunda zühd farzdır, helaller konusunda fazilettir.¹³

Kısacası Hz. Peygamber ve Ashabının hayatı, birçok tasavvufi konuda çekirdek konumundadır. Zühde konu olan tasavvufun bütün unsurları Hz. Peygamber döneminde belirgin değildi ancak başta Kur'an ve Hadisler olmak üzere, O'nun ve Ashabının hayatında zühd ve tasavvuf konularına örnekler bulmak mümkündür.

1.2. Zühd ile Anlam Yakınlığı Olan Terimler

Zühd kelimesi, Tebettül, Takvâ, Vera', Tevbe, Havf, Reca', Fakr, Riyâzet, Melâmet, Rıza ve Muhabbet kavramları ile bir anlam yakınlığı arz etmektedir.

1.2.a. Tebettül: Sözlükte, kesmek anlamında kullanılmıştır. Kul için, dünyada kendisini Allâh'dan alıkoyacak her şeyden ilgiyi kesip, kulluk ve tâat için Allâh'a yönelmesi anlamına gelmektedir.

1.2.b. Takvâ: Kelime anlamı olarak herhangi bir tehlikeden korunmak anlamına gelmektedir. Ancak tasavvufi manada kalbi günahlardan temizlemek anlamındadır. Müslümanlara göre sadece ibadet kişiye tam bir menfaat sağlamaz. İlim ve takva birbirine bağlı unsurlardır. “Allahtan kulları içinde sadece âlimler korkar”¹⁴ ayeti bunu ifade etmektedir.¹⁵

1.2.c. Verâ: El çekmek ve uzak durmak anlamında kullanılmıştır. Bu kavram zühdün başlangıcı sayılmaktadır. Bu kavram Kur'an ayetlerinde geçmemekle birlikte hadislerde sıkça kullanılmış bir kavramdır. Hadislerde ki anlamı ise haramlardan ve şüpheli şeylerden sakınmak anlamındadır. “Verâ ehli ol, insanların en âbidi olursun” hadisi buna bir örnektir.¹⁶

1.2.ç. Tevbe: Kişinin günahlardan pişman olup Allah'tan af dilemesidir. Bu tasavvuf makamlarının ilki sayılır. Hz. Peygamber tevbeyle nedamet olarak tanımlanmış, ayrıca Kur'an'da pek çok yerde geçen bir kavramdır. Gazâlî günahları kişi ile sevgilisi arasında perde olarak değerlendirmiş, bu şura eren kişinin de sevgilisinden ayrı kalmasından dolayı duyduğu elem ve nedamete benzetmiştir.¹⁷

1.2.d. Havf ve Recâ: Bu iki kelime birbirini tamamlamaktadır. Havf korku, recâ ise ümit etmek anlamındadır. Havf marifetin bir sonucudur. Zühd, sabır ve tevbe havftan kaynaklanan ahlaklardır.¹⁸

1.2.e. Fakr: İhtiyaç duyulan şeyin yokluğu olarak kullanılmıştır. Kulun kendisinin bir varlığı yoktur. Verilen ve bahşedilen her şey Allah'ın bir lütfudur ve her şeyin gerçek sahibi Allah'tır. “Allah ganidir, sizler fakirsiniz”¹⁹ ayeti bunu ifade etmektedir.²⁰ Gerçek fakr, Allah için olmalı, nefsin bunda hiçbir payı bulunmamalıdır. Bütün ruhunu Allah sevgisi kaplayan bir kişinin O'dan başka bir şeye meyli kalmayınca fakra ulaşmış sayılır.²¹

¹¹ Yılmaz, H. Kamil, “Tasavvufi Açından Ashâb-ı Suffa”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı 7, Eylül-Aralık 2001, Ankara, s. 11.

¹² Kuşeyri, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Halil el-Mansûr, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut. s. 152.

¹³ Kuşeyri, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, s. 152.

¹⁴ Âli İmrân Suresi, 3/102.

¹⁵ Yılmaz, H. Kamil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yayınları, İstanbul 2012, s. 156.

¹⁶ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 157.

¹⁷ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 160.

¹⁸ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 210.

¹⁹ Muhammed Suresi, 47/38.

²⁰ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 177.

²¹ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 179.

1.2.f. Mücâhede ve Riyâzet: Mücâhede; insan nefsinin arzularına, isteklerin kötü olanlarına ve şeytanın müdahale yollarına direnip savaşımadır. “Bizim uğrumuzda mücâhede edenleri yollarımıza iletiriz.”²² ayeti bunu ifade etmektedir. Riyazet zor bir iş olmakla birlikte aslında canını dışına takmaktır.²³

1.2.g. Melâmet: Sözlükte kınamak, ayıplamak, paylamak, azarlamak, serzenişte bulunmak, korkmak, rüsvaylık anlamlarına gelen mastar bir kelimedir.²⁴ Tasavvufta, nefsi dizginlemek, kınamak, itham etmek, kendine ait ibadet ve taâtları azımsamak, sürekli bir özeleştiride bulunmak şeklinde anlaşılmaktadır.²⁵

1.2.h. Rıza: İzin, müsaade, hoşnut olmak manasında kullanılan bu kavram, Allah’ın hükmüne itirazsız boyun eğmesi demektir. Rıza iki türdür: 1) Kulun Allah’tan razı olması. 2) Allah’ın kuldan razı olması.

“Allah onlardan razı, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır.”²⁶ ayeti bunu ifade etmektedir. Rıza ile sevgi arasında bir ilişki olduğu ortadadır. Ancak bir seven sevdiğinin yaptıklarına razı olur.²⁷

1.2.i. Muhabbet: İnsan gönlünün zevk aldığı şeye meyiletmesi olarak tanımlanmıştır. Ancak insanın muhabbetine etki eden dört sebep vardır. Bunlardan birincisi; insanın ilk sevdiği şey kendisidir. Bundan dolayı beden, mal, evlat, akraba ve dostlarını sevmektedir. İkincisi; insan kendisine iyilik yapanları sevmektedir. Üçüncüsü; türlü eşyaları güzelliğinden dolayı sevmesidir. Dördüncüsü; varlıklar arasında ki münasebet ve benzerlikte sevmesine sebebiyet vermektedir.²⁸

2. BİR ZÂHİD-ÂLİM OLARAK FUAT SEZGİN

Fuat Sezgin 1924 yılında Bitlis’te dünyaya geldi. Dört kardeşin üçüncüsü olan Fuat Sezgin’in babası Mehmet Bey, tanınmış bir din âlimi olmasına rağmen eşi Cemile Feride Hanım ve çocukları ile mütevazı bir hayat sürdü. Doğubayazıt’ta İlkokulu, Erzurum’da Ortaokul ve Liseyi bitirdi. 1943 yılında Üniversite tahsili için İstanbul’a gitti. Hedefinde mühendis olmak varken edebiyat fakültesinde okuyan bir yakının götürdüğü bir seminerde dünyanın en büyük oryantalistlerinden sayılan Hellmut Ritter’i dinledi. İslam âlimlerinin Avrupa âlimlerine eşdeğer hatta onlardan üstün olabileceklerini Ritter’in ağzından işittiğinde hayrete düştü. Bu seminer Fuat Sezgin’in Ritter’e ve onun bilgileri ışığında İslam âlimlerine olan hayranlığı ile bitmişti.²⁹

Ritter’in öğrencisi olmaya karar verdi ve bunu başardı. Ritter’in bir oryantalist olmasına rağmen İslam âlimleri hakkındaki adaletli ve hakikatli sözleri Fuat Sezgin’in İslam İlimleri Tarihine yönelmesini sağladı, adeta dünya adına bütün işlerini terk ederek kendini hak uğruna yaşamak ve yaşatmak için tam anlamı ile ilime verdi. Böylece Fuat Sezgin Zâhid bir Âlim olarak karşımıza bir abide şahsiyet olarak çıkmıştır.³⁰

Hocası Ritter İslami ilimlerde Arapça öğrenmenin ehemmiyetini iyi kavramış birisidir. Fuat Sezgin hocasının bu uyarılarını önemserdi, tatilini fırsat bilerek her gün on yedi saat çalışarak altı ay içinde Arapçasını ileri seviyeye taşıdı. İlimler tarihinin geniş yelpazesinde kaynak bilgilere ulaşabilmek için dilin önemini kavrayarak Arapçaya; Süryanice, Farsça, Latince ve İbraniceyi de ekledi.³¹

Zâhid bir Âlim olmak herkese nasip olmayan bir vasıftır. Fuat Sezgin aile terbiyesi içinde zâhidâne bir eğitim almış olmanın getirdiği avantajla müthiş bir sabır ve çalışma azmine de sahipti. İşte bu özelliği hocası Ritter’i çok etkilemiş, onu beraberinde kütüphanelere götürmeye başlamıştır. Birlikte en nadide el yazması eserleri inceleme fırsatı buldu. Bu incelemeler sırasında tanınmış oryantalist Carl Brockelmann’ın “Arap Edebiyat Tarihi” adlı eserini tetkik eder ve bu eserin eksikliklerini tespit ederek yepyeni bir zeyl hazırlamak gerektiğine inandı. Hocası Ritter’de yine hakkaniyetli davranarak Brockelmann’ın eksikliklerini onunla paylaştı ve tamamlanması fikrini destekledi.³²

Fuat Sezgin “Arap Edebiyat/Kültür Tarihi” adlı eserini Brockelmann’ın eserinin tesiri ile yazdığını ancak bunun muhtasar olduğunu söyler. Bu eserinin önsözünde mütercimlerin kendisine Brockelmann’ın eserinden çok daha üstün diye not düştiklerinde verdiği şu cevap onun zühdünün ve ilminin bir göstergesidir: “Ama müsaade buyurun. Hakikaten Brockelmann buna 1898 yılında başladı. O zaman etütler

²² Ankebût Suresi, 29/69.

²³ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 191-192.

²⁴ Şemseddin Sami, *Kâmûs-u Türkî*, İstanbul, 1317/1899, s. 1399.

²⁵ Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Dergâh Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 239.

²⁶ Beyyine Suresi, 96/8.

²⁷ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 176.

²⁸ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 208-209.

²⁹ Bayhan, Nevzat, *Bilimler Tarih’inde Zirve İsim: Prof. Dr. Fuat Sezgin, Yafa Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2015, s. 35-36.*

³⁰ Bayhan, *Bilimler Tarih’inde Zirve İsim*, s. 37.

³¹ Bayhan, *Bilimler Tarih’inde Zirve İsim*, s. 37.

³² Bayhan, *Bilimler Tarih’inde Zirve İsim*, s. 38.

müsait değildi. O kendi devrinde yapabilecek işin belki en iyisini yaptı. Ben ondan daha iyisini yapabildiysem tabii, bu benim daha müsait şartlar içerisinde yaşamamın bir neticesidir her şeyden ziyade.”³³

1953 yılında İstanbul Edebiyat Fakültesi İslam Araştırmaları asistanlığına atandı. 1951 yılında “Mecâzü’l-Kur’an”³⁴ üzerine yaptığı tezi ile doktor, 1954 yılında “Buhari’nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar” adlı çalışması ile doçent oldu. Bu çalışmasında Buhari’nin şifahi malzeme yanında faydalandığı muhtemel birkaç filolojik kaynaklar olabileceğini ortaya koyar.³⁵

1960 yılının mayıs ayında halka rağmen demokrasiyi rafa kaldıranlar, bilim ve düşünce üreten 147 üniversite hocasını çeşitli sebeplerle üniversiteden uzaklaştırmışlardı. Fuat Sezgin’de bu kişiler arasındaydı ve çaresizlik içerisinde çok sevdiği vatanını terk edip Almanya’ya hicret etmek zorunda kaldı.³⁶ Bu ayrılıktan kendisine sorulduğunda yine zâhidâne bir tavırla şikâyet etmek istemediğini söyler ardından şu sözleri ekler: “Çok çocukça bir şeydi o. İnsan çocukların yaptığı hataları affeder. Ben de onun için çocukça diyorum. Ben o hatayı affettim. Bu bana fazla tesir etmedi. Almanya’ya giderek müthiş bir çalışmanın içerisinde düştüm. Onun için hiç kızgınlık duymadım, zaten bugün de duymuyorum.”³⁷

Fuat Sezgin 13 Mart 1961 günü çok sevdiği İstanbul’u terk ederek Almanya’ya gitti ve orada Frankfurt Üniversitesinde misafir doçent olarak derslere girdi. 1965 yılında Goethe Üniversitesinde “Câbir İbn Hayyân” konusunda ikinci doktorasını yaparak 1966 yılında Frankfurt Üniversitesi Tabii İlimler Tarihi kürsüsü profesörlüğüne atandı. Aynı yıl meslektaşı Ursula Hanım ile evlendi ve bu evlilikten Hilal adında bir kız çocuğu dünyaya geldi.³⁸

Fuat Sezgin hayatı boyunca pek çok başarıya imza atmış ancak bu başarılar onun zâhid ve âlim kişiliğine hiçbir hâle getirmemiştir. Hatta bu kişiliği yerli-yabancı uzman bilim adamlarını hayrete düşürmüş, hakkını teslim etmekten başka çare bulamamışlardır. Frankfurt’a ilk geldiğinde milletlerarası bir heyetin İslam Bilimler Tarihi’ni yazma çabasını gördüğünde vazgeçmeden çalışması neticesinde, 1967 yılında Arap-İslam İlimler Mecmuasının birinci cildini yayımlayınca bu konuda daha önce kurulan bilim heyetinin kendisini lağvetmesini ve bu sahayı Fuat Sezgin’e bırakmasını örnek gösterebiliriz. Hocası Ritter bu başarısından dolayı ona “Şimdiye kadar böylesini hiç kimse yapmadı. Senden başka da hiç kimse yapamayacak, tebrik ederim.” demiştir.³⁹

Bu eser İslam Bilimler Tarihi hakkında mevcut en güvenilir kaynaklarla yazılmış bir eserdir. Başlangıcından 16. Yüzyıla kadar Müslüman bilim adamlarını kronolojik olarak sıralayan ilk eser olma unvanına sahiptir.⁴⁰

1968 yılında “İslam İlimlerine Dair En Mükemmel Eser” ödülüne layık görülen Fuat Sezgin, yakaladığı fırsatları değerlendirerek 1982 yılında Frankfurt Goethe Üniversitesi bünyesinde dünyada örnek gösterilen “Arap-İslam Bilimleri Tarihi” enstitüsünü kurdu. Burada alandaki bütün eserleri kataloglamış, “İslam’da Bilim Teknik” adlı beş ciltlik eserini İslam medeniyetinin gasp edilmiş hakkını geri teslim ederek insanlığın hizmetine sunmuştur.⁴¹

Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihine gönül vermiş bir kişiliktir. Bu yüzden bu sahadaki her türlü ve kitap ilgi alanına giriyordu. Fizik, kimya, biyoloji, tıp, astronomi, coğrafya, matematik ve edebiyat olmak üzere her bilim dalı hakkında bir dedektiften farksızdı. Bu konularda tercüme, tıpkıbasım ve karşılaştırmalı çalışmalar yaparak çok büyük hizmetlerde bulunuyordu.⁴²

Fuat Sezgin 24 Mayıs 2004 tarihinde İstanbul Gülhane Parkı içerisinde İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi’ni Devlet Erkânı ile birlikte açmıştı. Bu açılışa katılmak için Almanya’dan İstanbul’a gelmişti. Havaalanında kendisini karşılayacak araç biraz gecikince, karşılaştığı ilk taksi ile hızlıca Gülhane’deki müzeye vardı. Ancak devlet ricalinden gelecek kişilerin gecikmesinden dolayı Cumhurbaşkanı ile olan randevusuna zamanında yetişmek için tören alanını terk etmek zorunda kalacaktı. Fuat Sezgin verilen

³³ Turan, Sefer, *Bilim Tarihi Sohbetleri*, Timaş Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2018, s. 18.

³⁴ Bayhan, *Bilimler Tarih’inde Zirve İsim*, s. 39.

³⁵ Sezgin, Fuat, *Buhari’nin Kaynakları*, Otto Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2019, s. 12.

³⁶ Bayhan, *Bilimler Tarih’inde Zirve İsim*, s. 40.

³⁷ Turan, *Bilim Tarihi Sohbetleri*, s. 19.

³⁸ Bayhan, *Bilimler Tarih’inde Zirve İsim*, s. 40-41.

³⁹ Bayhan, *Bilimler Tarih’inde Zirve İsim*, s. 41.

⁴⁰ Bayhan, *Bilimler Tarih’inde Zirve İsim*, s. 42.

⁴¹ Bayhan, *Bilimler Tarih’inde Zirve İsim*, s. 43.

⁴² Bayhan, *Bilimler Tarih’inde Zirve İsim*, s. 44.

sözlerin tutulması, vazgeçilmemesi ve geciktirilmemesi hususunda son derece hassas bir âlimdi. Tembellikten asla hoşlanmıyor, hayatı hak adına ne varsa gerçekleştirmek için çabalıyordu.⁴³

Fuat Sezgin bu müze ile İslam'ın ve Müslümanların şanlı mazilerine bakışlarında huzur ve açıklık getirmeyi düşünüyordu. Bizi aşağılık duygusundan kurtarmaya çalışıyor, bu duygudan kendisinin de İslam bilimlerini tanıdıkça gittikçe artan bir oranda kurtulabildiğini itiraf ediyordu.⁴⁴ Daha önce ki yıllarda hiç zikredilmeyen İslam âlimlerinin yaratıcılıkları ile ilgili bilgiler vermek, öğretmek ve bunu öğretirken benlik duygusunu bu millete katmak istiyordu. Fuat Sezgin'e göre bunun adı "böbürlenmek" değil, bilakis "mutedil ve haklı benlik" duygusuydu.⁴⁵

Fuat Sezgin'in çalışmaları ve eserleri yaklaşık olarak 1.400 cildi bulmaktadır.⁴⁶ Bu ulaşılması zor performans, çok bereketli bir hayatın göstergesidir. Onun İslam Bilim Tarihi alanında tespit ettiği bir hakikati burada zikretmekte fayda olacaktır. İslam âlimlerinin zâhid olduklarına işaret eden bir tespiti bu; Latin kültür dünyasının Arap-İslam kaynaklarını alma meselesinde, Müslüman âlimlerin isimlerini zikretmemeleri ve sanki kendi eserleri gibi davranmaları gerçeği. Buna karşın Müslümanların Aristo'ya "Büyük Üstad", Hipokrat ve Galen'e "Faziletli Bukrat ve Faziletli Galen" demeleri. Latin tercümelerde gerçek müelliflerin isimleri kaybolurken, Müslüman âlimler onları taltif eden kavramlarla zikrediyorlardı.⁴⁷

Fuat Sezgin kendinden önceki Müslüman zâhid âlimler gibi davranarak, İslam Doğal Bilimler Tarihi üzerinde çalışan Eilhard Wiedemann adlı bir fizikçinin 1924 yılına kadar yayımladığı 200'den fazla etüdü hakkında şöyle söylemektedir: "Onun İslam kültür dünyasının bazı aletlerinin modellerini ilk yapan kimse olduğunu anmayı bir borç bilirim."⁴⁸ İslam dünyasının bu bilgine olan şükran duygusunu Gülhane Parkı'nda ki müzede bir rölyefini asmak sureti ile dile getirmeye çalışmıştır. Onun bu yaklaşımı İslam zühd kültürünün ne kadar hassas bir kültür olduğunun göstergesidir.⁴⁹

Fuat Sezgin çok merhametli bir insandı. Tanıdığı bir insanın rahatsızlığı onu çok üzer, hastalar ile yakından ilgilenirdi.⁵⁰ 2005 yılında "Hassen Kültür Ödülü"ne layık görüldüğünde Gazze katliamında İsrail yanlısı açıklamaları ile tepki çeken Alman Yahudileri Birliği Başkanı Solomon Korn ile birlikte bu ödülü alamayacağını söyleyerek ödülünü reddeder. Bu davranışı ile İslam dünyasının hassasiyetlerini ne kadar önemseydiğini göstermiştir.⁵¹

Fuat Sezgin, Müslüman gençlerin değişen dünyada önemli yerler almak istiyorlarsa kendilerinin insanlığın ortak bilimler tarihinde çok önemli bir yeri olduğu inancını kazanmaları ve yeniden gerçekleştirme şartları üzerinde ciddiyetle durmaları gerektiğini sık sık söylemiştir.⁵²

Genç nesilleri inşa etmeyi kendine görev edinen Fuat Sezgin, hocası Ritter kendisine 17 saat çalışmasını söylediikten sonra hiç aksatmadan ömrünün sonuna kadar aynı disiplin, azim ve aşkla çalışmıştır. Bir gün ülkeni terk edeceksin dediklerinde bir valiz kitap ile ülkesini terk edip bilime olan inancı ile yaşamına devam etmiştir. Seneler sonra ülkesine dönerek bilime verilen değer artmasını sağlamış, bilim tarihçiliği yönü ile İslam bilimlerinin kendine has özelliklerini tespit edip genç nesillere ulaştırmıştır. Bu karakteristik özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Adil tenkit prensibi,
2. Açık bir tekâmül kanunu düşüncesi,
3. Kaynakları gösterme hususunda diğer kültür dünyalarından daha çok gösterilen gayret,
4. Bilim tarihi yazarlığı,
5. Tecrübe ile teori arasında denge kurma prensibi,
6. Uzun süreli astronomik gözlem prensibi,
7. Bilimin sadece kitaplardan değil hocalardan da öğrenilmesi,
8. Bilimin sadece merkezlerde değil küçük beldelerde de yayılması.⁵³

Bu prensipler aynı zamanda İslam bilim dünyasının ulaştığı muazzam seviyeyi göstermektedir.

⁴³ Bayhan, *Bilimler Tarih'inde Zirve İsim*, s. 46-47.

⁴⁴ Bayhan, *Bilimler Tarih'inde Zirve İsim*, s. 98.

⁴⁵ Bayhan, *Bilimler Tarih'inde Zirve İsim*, s. 71.

⁴⁶ Bayhan, *Bilimler Tarih'inde Zirve İsim*, s. 44.

⁴⁷ Bayhan, *Bilimler Tarih'inde Zirve İsim*, s. 56.

⁴⁸ Bayhan, *Bilimler Tarih'inde Zirve İsim*, s. 58.

⁴⁹ Bayhan, *Bilimler Tarih'inde Zirve İsim*, s. 107.

⁵⁰ Bayhan, *Bilimler Tarih'inde Zirve İsim*, s. 145.

⁵¹ Bayhan, *Bilimler Tarih'inde Zirve İsim*, s. 151.

⁵² Bayhan, *Bilimler Tarih'inde Zirve İsim*, s. 180.

⁵³ Sezgin, Fuat, *İslam Bilim Tarihi Üzerine Konferanslar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018, 4. Basım, s. 105.

Dinin bilimle ters düşmediği inancına sahip olan Fuat Sezgin, Kur'an'ın bilimsel bir el kitabı veya bir ansiklopedi değil ilahi bir kitap olduğunu, kendine has bir hedefinin bulunduğunu, yeni bir yol getirdiğini ve insanlara bunu ulaştırmada başarı sağladığını söylemiştir. Bazı Müslümanların yaptıkları keşifleri Kur'an'da bulmaya çalıştıklarını ancak bu duruma alerjisi olduğunu söylemiştir.⁵⁴

Müslüman genç nesillere aşağılık kompleksinden kurtulup İslam dünyasında beş yüz yıldır kaybedilmiş olan Yaratıcılık özelliğini tekrar kazanması gerektiğini her defasında öğütlemiştir. Ayrıca zaman ahlakı denilen bir yaklaşımla gençlerin zamanını doğru kullanmasını ve zamana hâkim olmasını tembihlemiştir.⁵⁵

Okumanın ehemmiyeti üzerinde özellikle durmuş, ilkokuldaki hocaların eğitilmesini söylemiş, onları sosyologlar ve pedagoglar ile eğitmekten bahsetmiştir. Aynı şekilde bu eğitim çalışmalarına cami hocalarının da dâhil edilmesini savunmuştur.⁵⁶

2. SONUÇ

Fuat Sezgin İslam dünyası için Âlim – Zâhid kişiliği ile unutulmaya yüz tutmuş değerlerimizin modern temsilcisi olmuştur. Onun fitratına işlemiş bu güzel ahlakı ve ilim aşkı sayesinde bizlere nasıl bir akademisyen olmamız gerektiğini yaşamı ile ispatlamıştır. Özellikle akademik dünyada ulaşılması zor muhteşem bir değere sahipken Âlim – Zâhid kişiliğini asla terk etmeyen Fuat Sezgin, gençlere de rol model olmuştur.

İslam medeniyetinin kültürleşmiş ahlaki değerler zinciri içerisinde Fuat Sezgin en önemli halkalardan birini teşkil etmektedir. Onun yaşamı ile süslediği Âlim – Zâhid duruşu bizim içinde bir örnek mesabesindedir. Geçmişten günümüze miras olarak gelen bu güzellikleri bize taşıdığı için kendisine şükranlarımızı sunuyor onu rahmetle yad ediyoruz.

KAYNAKÇA

Butrus el-Bustani, Muhîtu'l-Muhît, "Zühd", Mektebetü Lübnan, Beyrut 1977.

Turan, Sefer, Bilim Tarihi Sohbetleri, Timaş Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2018.

Sezgin, Fuat, Buhari'nin Kaynakları, Otto Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2019.

İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem, Lisanu'l Arab, "Zühd", Beyrut 1968.

Muhammed Şeyhani, et-Terbiyyetu'r-ruhiyye beyne's-Sufiyyin ve's-Selefiyyin, 1995.

Abdulkakim Hassan, et-Tasavvuf fi 'Ş-Şi'ri'l-Arabî, Mısır, 1954.

İmam Gazâli, İhyâu Ulûmid-Dîn, t. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınları, İstanbul 2011.

Mu'cemu'l Vasît, "Zühd", Mısır Matbaası, Mısır 1960.

Yılmaz, H. Kamil, "Tasavvufî Açından Ashâb-ı Suffa", Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, sayı 7, Eylül-Aralık, Ankara, 2001.

Kuşeyrî, er-Risâle, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, thk. Halil el-Mansûr, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

Yılmaz, H. Kamil, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, Ensar Yayınları, İstanbul 2012.

Şemseddîn Sami, Kâmûs-u Türkî, İstanbul, 1317/1899.

Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Dergâh Yayınevi, İstanbul, 2001.

Bayhan, Nevzat, Bilimler Tarih'inde Zirve İsim: Prof. Dr. Fuat Sezgin, Yafa Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2015.

Turan, Sefer, Bilim Tarihi Sohbetleri, Timaş Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2018.

Sezgin, Fuat, İslam Bilim Tarihi Üzerine Konferanslar, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.

⁵⁴ Turan, *Bilim Tarihi Sohbetleri*, s. 58.

⁵⁵ Turan, *Bilim Tarihi Sohbetleri*, s. 110-111.

⁵⁶ Turan, *Bilim Tarihi Sohbetleri*, s. 111.